

*До разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 08.051.173
Дніпровського національного
університету імені
Олеся Гончара*

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Рудковської Оксани Володимирівни
«Психосоціальні умови розвитку когнітивної гнучкості
в юнацькому віці»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність тематики дослідження. Актуальність дослідження когнітивної гнучкості зумовлена сучасними суспільними викликами, пов'язаними з цифровою трансформацією, необхідністю швидкої адаптації до змін, наслідками воєнних дій, а також потребою забезпечення психологічної стійкості населення. Когнітивна гнучкість як здатність людини змінювати способи мислення, адаптуватися до нових умов, ефективно вирішувати нестандартні завдання та регулювати власну поведінку є однією з ключових метакогнітивних компетентностей XXI століття.

В Україні актуальність дослідження когнітивної гнучкості підтверджується низкою стратегічних державних документів, спрямованих на розвиток адаптаційних ресурсів особистості та підвищення здатності людини ефективно функціонувати в умовах стресу і суспільних змін. Реалізація цих завдань безпосередньо пов'язана з розвитком когнітивної гнучкості як психологічного ресурсу адаптації. Додатково актуальність проблематики посилюється сучасною державною політикою щодо розвитку психологічної підтримки в освіті.

Особливої значущості дослідження когнітивної гнучкості набуває в умовах повномасштабної війни, коли високий рівень невизначеності, хронічний стрес та необхідність швидкої адаптації до нових життєвих обставин висувають підвищені вимоги до когнітивних ресурсів особистості. У цьому контексті

когнітивна гнучкість виступає важливим чинником психологічної резильєнтності, успішної соціальної адаптації, професійної ефективності та підтримання психічного здоров'я.

Отже, дослідження когнітивної гнучкості є своєчасним і соціально значущим, оскільки відповідає пріоритетам державної політики України у сферах освіти, психічного здоров'я та розвитку людського потенціалу.

Структура та зміст дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (293 найменування) та 12 додатків. Загальний обсяг роботи становить 292 сторінки, з яких 190 сторінок - основний текст.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Авторка дисертаційного дослідження розглядає КГ не просто як когнітивну функцію, а як інтегративний метаресурс особистості, що забезпечує раціональну перебудову стратегій поведінки в ситуаціях, де попередній досвід є нерелевантним. Сформульовано наукову новизну та практичне значення результатів.

Перший розділ присвячено теоретико-методологічному аналізу феномену когнітивної гнучкості. Дисертантка пропонує дворівневу концептуальну модель КГ, яка інтегрує: Операційний рівень (виконавчі функції мозку: перемикання, гальмування, оновлення); Соціально-особистісний рівень (регуляторний), що виявляється у здатності змінювати смислові позиції та адаптуватися до нових життєвих контекстів. Обґрунтовано необхідність цілеспрямованого розитку когнітивної гнучкості саме в юності як етапі інтенсивного формування ідентичності та життєвих стратегій.

Розділ 1 містить глибоке теоретичне опрацювання концепту когнітивної гнучкості. Дослідниця розмежовує поняття «когнітивна гнучкість» та «особистісна флексибільність», що знімає існуючу в літературі термінологічну розмитість.

Другий розділ дисертаційного дослідження має високу методологічну цінність, оскільки в ньому представлено алгоритм експериментальної роботи,

здійснено ґрунтовне теоретико-методологічне обґрунтування інструментарію та розроблено концептуальні засади розвитку когнітивної гнучкості (КГ).

Авторка дослідження здійснила критичний аналіз існуючих методів дослідження когнітивної гнучкості, розділивши їх на дві принципово різні групи: когнітивні проби (Вісконсинський тест сортування карток, тест Струпа, тест інтелектуальної лабільності та ін.), що базуються на «задачному принципі» та оцінюють швидкість перемикання як виконавчу функцію мозку; та самозвітні опитувальники (CFI, AAQ-II, опитувальник світоглядної пластичності), які відображають суб'єктивне відчуття особистості у складних життєвих ситуаціях.

Особливої уваги заслуговують результати пілотного дослідження, де було виявлено розбіжність між показниками виконання когнітивних проб та даними самозвітів. Показано, що високий рівень гнучкості мислення (як операційної функції мозку) не завжди гарантує гнучку поведінку в реальних життєвих ситуаціях, оскільки остання може блокуватися психоемоційним напруженням, низьким почуттям безпеки або деструктивними імпліцитними установками.

У другому розділі представлено теоретичну модель розвитку когнітивної гнучкості як метаресурсу особистості, де визначено соціальні і психологічні умови її розвитку. Логічним завершенням розділу є опис авторської розвивальної програми, яка побудована на триблоковій структурі (стабілізація стану, усвідомлення ресурсів, розвиток варіативності мислення) та базується на концепції «зони найближчого розвитку».

Таким чином, методологічне наповнення другого розділу демонструє здатність авторки до глибокого системного аналізу та створює надійний фундамент для проведення експериментального дослідження.

В третьому розділі викладено результати експериментального дослідження, проведеного на вибірці з 274 осіб. Застосування математико-статистичного аналізу дозволило визначити ключові предиктори когнітивної гнучкості, серед яких найбільш значущими виявилися почуття психологічної безпеки, самоефективність, толерантність до невизначеності та життєстійкість.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дослідженні авторкою обґрунтовано теоретичну (концептуальну) модель

дворівневої структури когнітивної гнучкості, яка інтегрує операційний рівень функціонування когнітивних процесів (функції перемикання) та особистісний рівень її прояву (особистісну флексибільність), що забезпечує цілісне розуміння когнітивної гнучкості як інтегральної психологічної властивості особистості.

Удосконалено науково-методичні підходи до дослідження когнітивної гнучкості. Зокрема, розроблено модель розвитку когнітивної гнучкості як метаресурсу особистості, у якій визначено психосоціальні умови, що сприяють її розвитку в юнацькому віці. Застосований комплексний підхід до діагностики когнітивної гнучкості, який дозволив дослідити різні аспекти її прояву в осіб юнацького віку. Розроблено, апробовано та експериментально перевірено програму розвитку когнітивної гнучкості.

Уточнено психологічні характеристики осіб юнацького віку, що зумовлюють розвиток когнітивної гнучкості,

Практичне значення результатів дослідження. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення психологічного супроводу, освітніх програм, розвитку життєстійкості населення та формування компетентностей, необхідних для ефективного функціонування в умовах сучасних суспільних викликів.

Основні положення й результати дисертації відображені у 11 публікаціях автора, з яких 3 статті - у наукових фахових виданнях з психології, включених до переліку, затверджених МОН України, 7 публікації - у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи О. В. Рудковської дає підстави характеризувати її як самостійне завершене наукове дослідження. На титульній сторінці здобувачкою прямо зазначено, що подані до захисту наукові результати є її власним напрацюванням, а використані ідеї, результати та цитати інших авторів супроводжуються належними посиланнями на відповідні джерела. У дисертації простежується авторська логіка побудови дослідження, що охоплює розроблення теоретичної моделі дворівневої структури когнітивної гнучкості, моделі її розвитку як метаресурсу особистості, формування психодіагностичного

комплексу та створення і експериментальну перевірку програми розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці. Ці положення віднесені здобувачкою до результатів наукової новизни та підтверджуються змістом відповідних розділів роботи. Використання наукових джерел, психодіагностичних методик і результатів попередніх досліджень здійснюється із зазначенням їх авторства, а власні емпіричні результати відокремлені від запозичених теоретичних положень. Підстав ставити під сумнів самостійність виконання роботи або дотримання здобувачкою принципів академічної доброчесності за результатами ознайомлення з дисертацією не вбачається.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу Рудковської О.В., вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження і побажання:

1. У роботі поняття когнітивної гнучкості розглядається через різні концептуальні підходи - когнітивний, нейропсихологічний, особистісний, поведінковий, однак не завжди достатньо чітко визначено межі використання поняття в межах власної авторської моделі.

2. Попри наявність психодіагностичного комплексу, у роботі недостатньо розкрито питання валідності методик діагностики когнітивної гнучкості саме для української вибірки та юнацького віку. Потребує більш детального обґрунтування відповідність обраних методик меті та структурі досліджуваного феномену.

3. Певна декларативність моделі психосоціальних умов розвитку когнітивної гнучкості. Частина положень має переважно теоретичний або припущувальний характер.

4. Недостатньо чітко представлено: соціально-демографічні характеристики вибірки; критерії включення та виключення; репрезентативність; співвідношення статі, спеціальностей, віку тощо.

5. Причинно-наслідкове трактування ефективності програми розвитку когнітивної гнучкості потребує більш обережної інтерпретації, оскільки психосоціальні чинники розвитку особистості мають багатофакторний характер

і не завжди можуть бути повністю контрольовані в межах експериментального дизайну.

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження.

Дисертаційна робота Рудковської Оксани Володимирівни «Психосоціальні умови розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці», є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням одержаних результатів, обсягом проведеного дослідження та рівнем оформлення дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024, а її авторка, Рудковська Оксана Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної
та соціальної психології
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Анатолій КОНОНЕНКО

Підпис д.психол.н., професора
А. О. Кононенко

«ЗАСВІДЧУЮ»

Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

«14» 08 2026 р.

Олег МАРЕНКОВ